

Maria Działo-Nosal

 <https://orcid.org/0000-0003-2585-9113>

 e-mail: maria.dzialo-nosal@upjp2.edu.pl

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

 <https://ror.org/0583g9182>

Z Tyńca do Wilkowa. Benedyktyńskie dzieła sztuki w kaplicy św. Otylii i św. Łucji w Wilkowie

Wiele zabytkowych świątyń wiejskich w okolicach Krakowa jest powszechnie znanych, odwiedzanych i opisywanych. Są jednak także świątynie, o których – po za społecznością miejscową – prawie nikt nie wie, a nawet historycy sztuki ich nie znają, chociaż są to zabytki interesujące, kryjące niekiedy w swych wnętrzach wartościowe dzieła sztuki. [...] Do takich właśnie zabytków zaliczyć można drewnianą kaplicę pw. św. Otylii i Łucji w Wilkowie.

(Marian Kornecki¹)

Historia kaplicy św. Otylii i św. Łucji w Wilkowie oraz jej wyposażenia pozostawały jak dotąd na uboczu zainteresowań badawczych historyków

1 M. Kornecki, *Kaplica drewniana św. Otylii i Łucji w Wilkowie*, Stowarzyszenie Historyków Sztuki, Kraków 1994, s. 2 (Kościoły Drewniane, 19).

i historyków sztuki². Ta niewielka, bo o powierzchni zaledwie 66 m² świątynia, położona jest przy skrzyżowaniu dróg w miejscowości Wilków, w gminie Kocmyrzów-Luborzyca [il. 1]. Kaplica powstała z inicjatywy benedyktynów tynieckich, do których wieś Wilków wraz z klasztornym dworem należała już od średniowiecza. Z pewnością zastanawiający jest fakt, że Wilków oraz inne miejscowości zostały nadane benedyktynom tynieckim pomimo ich dużego oddalenia od klasztoru, co w wiadomy sposób utrudniało ich sprawną administrację. Według Pawła Sczanieckiego jednym z powodów miało być umożliwienie benedyktynom działalności ewangelizacyjnej na obrzeżach diecezji krakowskiej, jak również poza jej terenem³. Dowodem na poparcie tej tezy miałyby być choćby benedyktyńska działalność na polu fundacyjnym kościołów, w tym również omawianej kaplicy⁴.

Pomimo interesującego z punktu widzenia historii sztuki wyposażenia wnętrza, stan badań nad kaplicą wilkowską przedstawia się skromnie. Najistotniejsze jak dotąd opracowanie przygotował Marian Kornecki w 1994 roku⁵. Jest to kilkustronnicowa praca, która pomimo swej niewielkiej objętości stanowi ważne studium wilkowskiej kaplicy i zawiera wiele istotnych spostrzeżeń. Kaplica i jej wyposażenie były również marginalnie

2 Materiały inwentaryzacyjne oraz zdjęcia umieszczone w pracy zostały zgromadzone podczas inwentaryzacji przeprowadzonej przez zespół Pracowni Inwentaryzacji i Digitalizacji Zabytków Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie pod kierunkiem dr. hab. J. Skrabskiego (fot. T. Śliwiński, R. Nestorow). Wstępne wyniki badań zaprezentowałam w referacie *Kaplica św. Otylii i św. Łucji w Wilkowie: najnowsze ustalenia dotyczące jej datowania i wyposażenia*, wygłoszonym 26 listopada 2022 roku na konferencji naukowej *Sakralne Dziedzictwo Małopolski. Dzieła – Ludzie – Miejscowości* w Krakowie oraz na portalu *Sakralne Dziedzictwo Małopolski*. Dziękuję dr. hab. Tomaszowi Michałowi Gronowskiemu OSB za cenne wskazówki, których udzielił mi podczas pracy nad niniejszym artykułem.

3 Zob. P. Sczaniecki, *Tyniec*, Kraków 1980, s. 64–65.

4 Powody mogły być jednak również inne, jak choćby w przypadku przekazania przez Władysława Łokietka dóbr prądnickich opactwu tynieckiemu w 1311 roku. Dobra te należały wcześniej do obywateli krakowskich (*sic!* m.in. Henryka, wójta krakowskiego z Wilkowa), których władca uznał za „niewiernych mu obywateli”. Por. J. Łepkowski, *Przegląd zabytków przeszłości z okolic Krakowa*, Warszawa 1863, s. 4.

5 Zob. M. Kornecki, *Kaplica drewniana św. Otylii i Łucji w Wilkowie*, *passim*.

1. Kaplica św. Otylii i św. Łucji w Wilkowie (fot. T. Śliwiński).

wzmiankowane w opracowaniach z zakresu historii sztuki⁶ i historii regionalnej⁷, a legendy o powstaniu kaplicy przedstawiano m.in. w pracach Romana Domańskiego⁸. Niewątpliwą trudność w opracowaniu historii wilkowskiej kaplicy stanowi przede wszystkim brak publikacji na temat uposażenia klasztoru tyńskiego, które w szerszy sposób rzuciłyby światło na związki pomiędzy opactwem tyńskim a Wilkowem. Na ten aspekt zwrócił również uwagę Tomasz Michał Gronowski OSB, który w szeroko zaprezentowanej problematyce badawczej opactwa tyńskiego wskazał na brak nowych, pogłębionych studiów poruszających kwestie uposażenia tego klasztoru⁹.

Wyposażenie kaplicy św. Otylii i św. Łucji w Wilkowie stanowi niezwykle cenny zbiór obiektów przeniesionych z opactwa benedyktynów w Tyńcu, do których należy zaliczyć: obraz św. Otylii, skrzydła tryptyku ze św. Janem Chrzcicielem, św. Dorotą, św. Stanisławem i św. Katarzyną, manierystyczne skrzydła ołtarza ze św. Janem Chrzcicielem i św. Tomaszem, rzeźby św. Augustyna z Canterbury oraz św. Gertrudy, drewniany relikwiarz na ramię św. Innocentego, a także dzieła, które najprawdopodobniej również pochodzą z klasztoru tyńskiego, tj. ołtarz główny, chór muzyczny oraz fragmenty różnych dekoracji snycerskich. Ze względu na ograniczoną objętość niniejszego artykułu nie jest możliwa szczegółowa analiza każdego z wymienionych dzieł. Przedstawiona zostanie ich ogólna charakterystyka i możliwe związki z opactwem tyńskim, co w przyszłości może stanowić przyczynek do dalszych badań nad wyposażeniem kościoła i klasztoru w Tyńcu, a w szczególności tematu

6 Por. T. Chrzanowski, M. Kornecki, *Sztuka ziemi krakowskiej*, Kraków 1982, s. 587, 655; *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 1: *Województwo krakowskie*, red. J. Szablowski, Warszawa 1953, s. 253.

7 Por. J. S. Kozik, *Obrazy z naszej historii. Gmina Kocmyrów-Luborzycza*, Luborzycza 2006, s. 48–49.

8 Zob. R. Domański, *Krótki zarys dziejów kościoła i parafii luborzyckiej*, Kraków 1994, s. 48–50; R. Domański, *Zarys dziejów ziemi luborzyckiej*, Kraków 2002, s. 55; R. Domański, *Kościółek- kaplica pw. Św. Otylii w Wilkowie*, „Krzyż Luborzycki” 1993 (III), nr 22, s. 2–3; R. Domański, *Kościółek- kaplica pw. Św. Otylii w Wilkowie*, „Krzyż Luborzycki” 1993 (III), nr 24, s. 2.

9 Zob. T. M. Gronowski OSB, *Zwyczajny klasztor, zwyczajni mnisi. Wspólnota tyńska w średniowieczu*, Kraków 2007, s. 32.

rozproszonych dzieł sztuki z klasztoru tynieckiego¹⁰. Wobec braku pełnego opracowania wilkowskiej kaplicy podstawowym źródłem informacji pozostają materiały archiwalne, na których oparto poniższe ustalenia.

Wilków w dobrach benedyktynów tynieckich i dzierżawach szlacheckich

W dotychczasowych rozważaniach nad historią Wilkowa zaznaczano przynależność tej miejscowości do opactwa tynieckiego od XV wieku¹¹. Szereg zachowanych źródeł archiwalnych wskazuje jednak, że wieś znacznie wcześniej pojawiła się w dobrach gospodarczych opactwa. Wilków był własnością benedyktynów tynieckich prawdopodobnie już od końca XIII wieku, stanowiąc tylko mały wycinek ich majątności¹². W posiadaniu klasztoru były liczne własności ziemskie, folwarki, karczmy, drogi i cła oraz dzierżawy¹³.

Dokumentami świadczącymi o przynależności Wilkowa do opactwa benedyktynów w Tyńcu są materiały źródłowe opublikowane w tzw. *Kodeksie dyplomatycznym klasztoru tynieckiego*, w których wieś pojawia się pięciokrotnie¹⁴. O ile część z tych dokumentów została uznana za fał-

10 O wtórnym obrocie dziełami sztuki sakralnej w dobie nowożytnej zob. P. Pencakowski, *Recepcja dzieł dawnej sztuki i pamiątek przeszłości w Diecezji Krakowskiej w epoce kontrreformacji*, Kraków 2009.

11 Zob. R. Domański, *Krótki zarys dziejów kościoła i parafii luborzyckiej*, s. 48; M. Kornecki, *Kaplica drewniana św. Otylii i Łucji w Wilkowie*, s. 3.

12 Opactwo benedyktynów w Tyńcu było właścicielem licznych włości już od XIII wieku. Wilków po raz pierwszy pojawia się w sfalsyfikowanym dokumencie z 1288 roku, a następnie pod nazwą *Uilkov* w 1311 roku w *Kodeksie dyplomatycznym klasztoru tynieckiego*. Zob. K. Rymut, *Nazwy miejscowe północnej części dawnego województwa krakowskiego*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967, s. 180 (Prace Onomastyczne PAN, 8).

13 Stąd też uтарыło się powiedzenie, że opaci XV i XVI-wiecznego zgromadzenia byli „quinque civitatum et centum villarum dominus”, czyli panami pięciu miast i stu wsi. Zob. B. Kwiatkowska-Baster, Z. K. Baster, *Tyniec u progu tysiąclecia*, Kraków 1994, s. 9. Długosz w *Liber beneficiorum* wymienił 88 wsi należących do klasztoru tynieckiego. Por. H. Drygała, *Położenie ekonomiczne i społeczne chłopów w dobrach trzech klasztorów benedyktyńskich na podstawie „Liber beneficiorum” Długosza*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia” 1965 nr 36, s. 101.

14 Wieś Wilków jest wymieniona w dokumentach z lat: 1288, 1311, 1363, 1457, 1498. Zob. *Kodeks dyplomatyczny klasztoru tynieckiego. Część pierwsza obejmująca rzeczy od roku 1105 do roku 1399*, wyd. W. Kętrzyński, S. Smolka, Lwów 1875, s. 23, 32, 71,

syfikaty (bądź co najmniej za dokumenty o wątpliwej wiarygodności), o tyle figurowanie Wilkowa również w innych źródłach archiwalnych z tego okresu jednoznacznie wskazuje na starsze, niż sądzono, metrykę tej miejscowości i jej związek z opactwem tynieckim¹⁵. Między innymi Wilków jest odnotowany w dobrach tynieckich w *Księdze ziemskiej krakowskiej* pod datą 1397¹⁶, a następnie w *Księdze uposażeń diecezji krakowskiej* Jana Długosza, gdzie wymieniono dwór klasztorny¹⁷. Wilków, pośród różnych własności benedyktyńskich, był również wielokrotnie wymieniany ze szczegółowym opisem dworu, budynków gospodarczych i kaplicy w inwentarzach gospodarczych opactwa¹⁸. W XV wieku na tle innych wsi

78, 136, 151; *Kodeks dyplomatyczny klasztoru tynieckiego. Część druga obejmująca rzeczy od roku 1401 do roku 1506*, wyd. W. Kętrzyński, S. Smolka, Lwów 1875, s. 407, 544–545.

- 15 *Kodeks dyplomatyczny klasztoru tynieckiego* to cenny zbiór źródeł do poznania historii średniowiecznej Tyńca, obejmujący w pierwszej części blisko 300 dokumentów z okresu od XIII do XV wieku. Jak jednak zauważył Paweł Szczaniecki, źródła te nie mogą być interpretowane bez zwrócenia uwagi na liczne dyskusje i krytyczne oceny historyków, które zostały wywołane po ich opublikowaniu. Zob. P. Szczaniecki, *Benedyktyni polscy*, Tyniec 1989, s. 111–112. Kwestia autentyczności poszczególnych dokumentów z *Kodeksu dyplomatycznego klasztoru tynieckiego* wykracza poza zakres niniejszego opracowania.

- 16 „5517. Nota. Jasco de Marssouicz habet statuere Vitum procuratorem de Wilcow contra dominum abbatem de Tynech pro gayo exciso” (*Księga ziemska krakowska 2: 1394–1397*, wyd. W. Bukowski, M. Zdanek, Warszawa 2012, s. 363).

- 17 „Kolejną dziesięcinę sнопową pobiera w Wilkowie, wiosce należącej do opata i klasztoru Tynieckiego, leżącej w parafii kościoła w Luborzycy. [...] W Wilkowie znajduje się także dwór klasztorny z ziemią folwarczną, z której nie jest odprowadzana żadna dziesięcina, gdyż pozostaje ona w gestii klasztoru” [tłum. M. D.-N.] (*Joannis Długosz Senioris Canonici Cracoviensis Liber beneficiorum dioecesis cracoviensis nunc primum e codice autographo editus*, ed. A. Przeździecki, Cracoviae 1863, s. 144 [Joannis Długosz Senioris Canonici Cracoviensis Opera Omnia, vol. 7, t. 1]); „Wylków – wieś należąca do parafii kościoła w Luborzycy, której własność przynależy do klasztoru tynieckiego. [...] Znajduje się tam również dwór klasztorny, który nie odprowadza dziesięciny, lecz zatrzymuje ją na własne potrzeby” [tłum. M. D.-N.] (*Joannis Długosz Senioris Canonici Cracoviensis Monasteria*, ed. A. Przeździecki, Cracoviae 1864, s. 210–211 [Joannis Długosz Senioris Canonici Cracoviensis Opera Omnia, vol. 9, t. 3]).

- 18 Zob. *Inwentarz wilkowski*, w: *Inwentarz dóbr klasztornych Tyniec z lat 1667–1747*, rękopis, Archiwum Główne Akt Dawnych, zespół nr 338, sygn. 615, s. 207–212; *Wilków*, w: *Inwentarze folwarków, wsi i miasteczek do konwentu tynieckiego należących*

benedyktyńskich Wilków zaliczał się do tych o większym areale i wynosił 12 łąnów¹⁹. Na średniowieczny związek opactwa z Wilkowem wskazują nie tylko sprawy majątkowe, lecz także personalne, czego przykładem jest postać Jana z Wilkowa, który w klasztorze tynieckim pełnił funkcję klucznika (szafarza) w 1392 roku, prokuratora w latach 1394–1399, a następnie prepozyta infirmerii w 1405 roku²⁰.

Kształtowanie się organizacji folwarków na terenach należących do włości benedyktynów tynieckich dokonywało się na przełomie XV–XVI wieku, ciągle jednak napotykać po drodze wiele trudności²¹. Na problemy z administracją folwarku w Wilkowie z pewnością miała wpływ znaczna odległość od Tyńca oraz sprawy sądowe z magnatami i szlachciami roszczącymi sobie prawa do benedyktyńskich folwarków. Załącznikiem tych konfliktów było oddawanie majątności w dzierżawę lub w dożywocie (często krewnym opatów)²², co w późniejszych latach prowadziło do spiętrzenia kwestii spornych. Jedną z takich spraw był konflikt o Wilków z rodziną Szydłowieckich, który pojawił się w czasach opata Andrzeja Gniadego (1526–1541)²³. Jego przyczyną był fakt, iż poprzedni opat tyniecki – Stanisław Barnowski (1512–1526) – zapisał dożywocie na dobrach Wilkowa Karolowi, zwanemu Karłem (rajcy miejskiemu z Krakowa), który następnie w 1530 roku scedował je na rzecz Mikołaja Szydłowieckiego²⁴. Po uregulowaniu spraw sądowych Wilków ponownie wszedł w posiadanie opactwa tynieckiego. W XVII i XVIII wieku nadal był oddawany w dzierżawy lub tymczasowe użytkowania w formie zabezpieczenia

w latach 1720/1722 spisane, Biblioteka Jagiellońska, sygn. Rkp. 5289 III (Mf P-516), s. 79–87.

- 19 Przeważnie areal wsi w dobrach klasztoru tynieckiego wynosił 10 łąnów lub mniej. Zob. H. Drygała, *Położenie ekonomiczne i społeczne chłopów*, s. 114.
- 20 Zob. T. M. Gronowski OSB, *Zwyczajny klasztor, zwyczajni mnisi*, s. 251, 256, 260, 302.
- 21 Zob. P. Szczaniecki, *Tyńiec*, Kraków 1980, s. 121–122.
- 22 Jedną z pierwszych takich spraw było oddanie w dożywocie wsi Wilków Piotrowi Gniademu z Zabierzowa w 1498 roku przez klasztor tyniecki. Zob. *Kodeks dyplomatyczny klasztoru tynieckiego. Część druga*, s. 544–545.
- 23 Zob. P. Szczaniecki, *Katalog opatów tynieckich*, „Nasza Przyszłość” 49 (1978), s. 119, 123.
- 24 Por. J. Kieszkowski, *Kanclerz Krzysztof Szydłowiecki. Z dziejów kultury i sztuki zygmuntońskich czasów*, Poznań 1912, cz. 1, s. 42.

długu (zastawy)²⁵. Po kasacie klasztoru benedyktynów w Tyńcu w 1816 roku²⁶ Wilków wszedł w skład dóbr rządowych. W XIX–XX wieku dwór zmieniał właścicieli niemal dziesięciokrotnie²⁷. Od drugiej połowy XIX wieku majątek przejęła rodzina Zubrzyckich, która wybudowała nową część dworu. Obecny budynek pochodzi z kilku faz budowlanych. Starsza jego część powstała w XVIII wieku, natomiast nowsza została poddana modernizacji w drugiej połowie XIX stulecia, a następnie przebudowana około 1918 roku przez nowego właściciela Józefa Benedykta Zubrzyckiego (1864–1930)²⁸.

Nowe ustalenia w sprawie datowania kaplicy św. Otylii w Wilkowie

Od samego początku kaplica św. Otylii stanowiła integralny zespół z klasztornym założeniem dworskim w Wilkowie, którym opiekowali się kolejni właściciele i dzierżawcy dworu. Obecnie jest to druga lub nawet trzecia kaplica wybudowana w tym miejscu. Poprzednia została opisana w *Inwentarzu dóbr tyńieckich* w 1691 roku²⁹ oraz w *Inwentarzach folwarków, wsi i miasteczek do konwentu tyńieckiego należących w latach 1720/1722 spisanych*:

Przed Dworem kaplica jest na Gorce, pod tytułem S[więtej] Otolii gdzie ludzie w różnych potrzebach i nieszczęściach doznają łaski Boskiej. Ta kaplica jest z drzewa ciosanego do której drzwi są dobre na zawiasach y hakach żelaznych z zamkiem y kluczem. A od tej kaplicy klucz we dworze oddany y konserwowany bydz powinien. Ściana tej kaplice z iedney strony od Dworu w kleszcze drzewnia się wzięła podszybitka z dachem gontowym, za dzierżawy Imci Pana Bliwernica reparowana także w całej kaplicy posadzka z cegły położona okien iest dwie [...] w tej kaplicy w środku iest stragarz cały na którym iest Crucifix y trzy obrazki drewniane. Ołtarz wielki na którym obraz S[więtej] Otoliey z konwentu dany,

25 „Wilkow Abbatt Tinecen” (*Rejestr poborowy województwa krakowskiego z 1629 roku*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, sygn. 6139/II, k. 7); M. Kornecki, *Kaplica drewniana św. Otylii i Łucji w Wilkowie*, s. 3.

26 Zob. W. Chotkowski, *Ostatnie lata Benedyktynów w Tyńcu: przyczynek do dziejów Wszechnicy Jagiellońskiej*, Kraków 1900, s. 77.

27 Por. J. Łojek, *Na wilkowskim dworze*, „Powiat Krakowski. Biuletyn samorządowy” 2011 nr 5, s. 8.

28 Zob. A. Sienkiewicz, M. Wierchosławska, *Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa – Dwór w Wilkowie*, 1994 r., Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie, sygn. 4510, s. 5.

29 Zob. *Inwentarz wilkowski*, s. 207–212.

na tym obrazie iest zasłona kitaykowa ceglasta iedna [...] Relikwiarz iest Ręka, Lichtarzy drewnianych dwa [...] Obrazów większych N[ume]ro 3 na ścianach w Romach, inne zaś są papierowe na ścianie po przyklejane [...] Obraz Najswiętszej Panny Częstochowskiej na ołtarzu y świętego Antoniego [...]. Item od zachodu słońca są drzwi drugie z przyścianku z Tarcic dobre na zawiasach y hakach żelaznych z zapory drewnianą. Od dworu przy tej kaplicy są świeżo posadzone wierzbki y lipki [pisownia oryginalna]³⁰.

Obecna kaplica św. Otylii i św. Łucji usytuowana jest na stromym wzniesieniu, pomiędzy dwoma wąwozami, przy skrzyżowaniu ulic św. Otylii i św. Łucji w Wilkowie. Teren wokół świątyni porośnięty jest starodrzewiem³¹. Budowla jest orientowana, wzniesiona w konstrukcji zrębowej na planie prostokąta, zamknięta od wschodu trójbocznym prezbiterium i osadzona na nowej, wysokiej podmurówce. Od północy przylega do niej wąska zakrystia. Do kaplicy prowadzą trzy wejścia: od zachodu, południa oraz od wschodu – przez zakrystię. Wewnątrz świątyni, w przejściu z prezbiterium do zakrystii znajduje się nadproże wycięte w tzw. „ośli grzbiet”, przeniesione z poprzedniej świątyni. Elewacja zewnętrzna kaplicy pokryta jest pionowym oszalowaniem z listwami. Wielospadowy dach, wspólny dla prezbiterium i zakrystii, wykonano z gontu. Nad kaplicą wznosi się także sześcioboczna sygnaturka. Wewnątrz znajdują się drewniane stropy, a w prezbiterium nad ołtarzem

30 Zob. *Wilków*, s. 79–80. W inwentarzu tym opisano także posiadłości benedyktynów w Wilkowie, takie jak dwór, spichlerz i inne zabudowania, zaznaczając nawet tak szczegółowe informacje, jak ta, że klucz do kaplicy znajduje się w pobliskim dworze.

31 Są to drzewa, które zostały posadzone podczas budowy poprzedniej kaplicy około 1720 roku: „Od dworu przy tej kaplicy są świeżo posadzone wierzbki y lipki” (*Wilków*, s. 79–80). „Kaplica [...] okolona naturalnym zespołem starych drzew / wśród nich lipa o charakterze pomnikowym” (A. Sienkiewicz, M. Wierzchowska, *Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa – Kaplica p.w. śś. Otylii i Łucji w Wilkowie*, 1994, Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie, sygn. 4508, s. 2). „[N]ależy szczególną uwagę zwrócić na stary dąb *Querus robur* pierścień ok. 1,5 m oraz na starą lipę *Tilia cordata* pierścień ok. 1,4 m, które proponuje się zachować jako pomniki przyrody. Drzewa te liczą 200–300 lat [...] wśród drzew starych przeważają lipy *Tilia cordata* ok. 30” (Z. Mieszkowski, J. Więckowska, *Ogród podworski Wilków*, 1978, Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie, sygn. 939, s. 11).

głównym wycięty jest kwadratowy otwór, tworzący pozorne sklepienie kolebkowe, który wykonano, by pomieścić zwieńczenie ołtarza głównego.

W dotychczasowych publikacjach naukowych, regionalnych oraz opracowaniach inwentaryzacyjnych i konserwatorskich kaplicę datowano na XVII wiek³², a czasem nawet na XVI stulecie³³. Na tak wczesne określenie czasu jej powstania autorzy prac wskazywali na podstawie wyposażenia wnętrza pochodzącego m.in. z XVI i XVII wieku, zachowanych detali architektonicznych (nadproże portalu wycięte w tzw. ośli grzbiet z XVII wieku³⁴ oraz obramienia okienne z tego okresu), a także źródeł archiwalnych opisujących kaplicę istniejącą już w XVII wieku. Sama architektura kaplicy jest prosta i nie posiada wyraźnych cech stylowych³⁵. Intuicja wymienionych powyżej autorów wydawałaby się słuszna, gdyby nie dane zawarte w późniejszych źródłach archiwalnych, do których badacze nie zdołali wówczas dotrzeć. W aktach wizytacji biskupiej z 1747 roku zanotowano: „Kaplica na południe wystawiona nowo w Roku Tysięcznym Siedemsetnym Czterdziestym Czwartym, gdyż ante była stara, na Pagórku między dwiema wąwozami przez Imci Pana Antoniego Gorayskiego Dzierżawcy na ten czas Wilkowskiego”³⁶. Wobec powyższego zapisu

32 Zob. R. Brykowski, M. Kornecki, *Drewniane kościoły w Małopolsce Południowej*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1984, s. 95; T. Chrzanowski, M. Kornecki, *Sztuka ziemi krakowskiej*, s. 587; M. Kornecki, *Kaplica drewniana śś. Otylii i Łucji w Wilkowie*, s. 3; M. Kornecki, *Kościoły drewniane w Małopolsce*, Kraków 1999, s. 111; *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 1, s. 253; K. Koziel, *Dokumentacja architektoniczno-konserwatorska drewnianej kaplicy p.w. śś. Otylii i Łucji w Wilkowie*, Kraków 2014, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Krakowie, sygn. 60.921, s. 3.

33 Zob. Z. Mieszkowski, J. Więckowska, *Ogród podworski Wilków*, 1978, mapa.

34 Zob. M. Kornecki, *Kaplica drewniana śś. Otylii i Łucji w Wilkowie*, s. 105.

35 Jak zauważył Marian Kornecki, datowanie kaplicy sprawia wiele trudności: „Jako budowla bardzo skromna i o najprostszym programie przestrzenno-funkcyjnym i tradycyjnym rozwiązaniu konstrukcyjnym, nie stwarza niemal przesłanek dla pewnego datowania” (M. Kornecki, *Kaplica drewniana śś. Otylii i Łucji w Wilkowie*, s. 3).

36 *Inwentarz y opisanie Kaplicy w Wilkowie pod Tytułem S. Otyły w Parafii Luborzyckiej będącej, Acta visitationis decanatus Proszoviensis et Vitoviensis vigore instrumenti delegationis a R. D. Andrea Stanislawo Kostka in Żaluskie Żaluski, episcopo Cracoviensi, duce Severiae – emanati in persona R. D. Mathiae Josephi a Łubna Łubiński, [...] a. D. 1747 factae*, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie [dalej: AKMK], sygn. AV Cap 67, k. 105r.

stwierdzenie, że obecna kaplica pochodzi z XVII wieku, należy ostatecznie uznać za błędne i **przesunąć jej datowanie na 1744 rok**³⁷. Nowa kaplica pod wezwaniem Świętej Otylii została poświęcona w tym samym roku, 11 listopada, przez Wojciecha Antoniego Micińskiego – rektora, kanonika krakowskiego, proboszcza parafii luborzyckiej w latach 1731–1750³⁸. Poświęcenia dokonał proboszcz parafii luborzyckiej, ponieważ jak informuje zapis w inwentarzu z 1791 roku – kaplica znajdowała się już wówczas pod opieką tej parafii: „była niegdyś pod dozorem XX Benedyktynów, teraz i to od dawnego czasu należy do kościoła luborzyckiego”³⁹.

Dzieła sztuki przeniesione z opactwa tynieckiego

W obecnym wyposażeniu kaplicy wilkowskiej szczególną uwagę zwracają dzieła, które zostały przeniesione do kaplicy z klasztoru tynieckiego. Należą do nich: obraz św. Otylii, skrzydła tryptyku ze św. Janem Chrzcicielem, św. Dorotą, św. Stanisławem i św. Katarzyną Aleksandryjską, manierystyczne skrzydła ołtarza ze św. Janem Chrzcicielem i św. Tomaszem, rzeźby św. Augustyna z Canterbury oraz św. Gertrudy, drewniany relikwiarz na ramię św. Innocentego, a także obiekty prawdopodobnie pochodzące z Tyńca, tj. ołtarz główny, chór muzyczny oraz fragmenty dekoracji snycerskiej. Kluczowe pozostaje pytanie, kiedy dzieła z opactwa benedyktyńskiego trafiły do Wilkowa. W opisie kaplicy św. Otylii z 1691 roku w wyposażeniu wnętrza kaplicy odnotowano jedynie ołtarz Najświętszej Marii Panny oraz płócienne antependium. Nie wydaje się, aby pisarz zapomniał wspomnieć o innych dziełach sztuki, jeśliby znajdowały się w kaplicy. Musiały one zatem trafić do kaplicy dopiero na początku XVIII wieku. Część z nich została przeniesiona przed 1720 rokiem, co zostało odnotowane w opisie dóbr konwentu tynieckiego z tego czasu⁴⁰.

Tryptyk ze św. Otylią, św. Janem Chrzcicielem, św. Dorotą, św. Stanisławem Biskupem i św. Katarzyną Aleksandryjską

W ołtarzu głównym wilkowskiej kaplicy znajduje się otoczony kultem obraz św. Otylii [il. 2] z około połowy XVI wieku. Obraz ten pochodzi

37 Warto również nadmienić, że skutkiem głęboko posuniętej destrukcji drewna, z którego zbudowano kaplicę, w wyniku prac konserwatorskich prowadzonych w latach 1978–1980 wymieniono aż 80 procent drewnianej substancji zabytkowej.

38 Zob. *Inwentarz y opisanie Kaplicy w Wilkowie*, k. 105v.

39 M. S. Czochron, *Kościół Luborzyca [inwentarz]*, 1791, AKMK, sygn. In. 121, s. 44–45.

40 Zob. *Wilków*, s. 79.

2. Obraz przedstawiający św. Otylię, kaplica św. Otylii i św. Łucji w Wilkowie (fot. T. Śliwiński).

3. Skrzydło tryptyku ze św. Janem Chrzcicielem, kaplica św. Otylii i św. Łucji w Wilkowie (fot. R. Nestorow).

4. Skrzydło tryptyku ze św. Dorotą, kaplica św. Otylii i św. Łucji w Wilkowie (fot. R. Nestorow).

5. Skrzydło tryptyku ze św. Stanisławem Biskupem, kaplica św. Otylii i św. Łucji w Wilkowie (fot. R. Nestorow).

6. Skrzydło tryptyku ze św. Katarzyną Aleksandryjską, kaplica św. Otylii i św. Łucji w Wilkowie (fot. R. Nestorow).

z rozmontowanego tryptyku, którego malowane dwustronnie skrzydła boczne zostały zawieszone na koszu ambony. Tryptyk, malowany temperą na desce lipowej⁴¹, powstał w nieznanym, prowincjonalnym warsztacie malarskim⁴². Skrzydło prawe przedstawia na awersie św. Jana Chrzciciela [il. 3] oraz św. Dorotę [il. 4] na odwrocie, z kolei skrzydło lewe św. Stanisława Biskupa [il. 5] i św. Katarzynę Aleksandryjską [il. 6]. Szczególnie istotna w tym tryptyku jest postać św. Jana Chrzciciela, którego sylwetkę często przedstawiano w towarzystwie św. Otylii, ze względu na jej cudowne uzdrowienie w dzień chrztu świętego.

Obraz św. Otylii został zakomponowany w kształcie stojącego prostokąta, zamknięty od góry półkolistym łukiem z ornamentalnym i złożonym tłem, wytłoczonym w gruncie kredowym. W centrum kompozycji ukazana jest św. Otylia z księgą w rękach, na której ułożona jest para oczu. Święta ubrana jest strój cysterki: biały habit, czarny płaszcz i czarny welon, na stopach ma założone czarne buty. Jej głowę otacza złoty i kolisty nimb, obwiedziony czarnym konturem. Święta ma owalną twarz o bardzo jasnej karnacji, z długim nosem, dużymi i migdałowymi oczami oraz wąskimi ustami. Po lewej stronie obrazu klęczy duchowny, ukazany z prawego profilu z dłońmi złożonymi w geście modlitwy. Ubrany jest w czarną sutannę oraz białą komżę o długich i szerokich rękawach. W tle, na wysoko zaznaczonym horyzoncie, znajduje się sumarycznie oddany pejzaż miejski.

Według miejscowej legendy wizerunek przywieźli do Wilkowa benedyktyni tynieccy, którzy umieścili go na drzewie w pobliżu należącego do nich dworu. Z czasem, aby chronić dzieło wystawione na działanie warunków atmosferycznych, przenieśli je do kościoła parafialnego w Luborzycy. Obraz w cudowny sposób kilkukrotnie powracał jednak w poprzednie miejsce. Na znak tego wydarzenia benedyktyni mieli zbudować

41 Zob. J. Rachwał, *Dokumentacja. Tryptyk z Wilkowa*, 1981, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Krakowie, -+ sygn. 8710, s. 4.

42 „Wszystkie te obrazy, mimo poprawnej techniki wykonania, wykazują daleko posunięty stopień prymitywizmu, świadczący o niskim poziomie warsztatu w dobie epilogu malarstwa tablicowego; lecz w tym wnętrzu odbieramy je jako prawdziwie fascynujące. Za mojej pamięci obrazy te dwukrotnie poddawano konserwacji, zawsze z nadzieją na odczyszczenie z «ludowych» przemalówek, jednak bez istotnego rezultatu” (M. Kornecki, *Kaplica drewniana śś. Otylii i Łucji w Wilkowie*, s. 5). Por. T. Chrzanowski, M. Kornecki, *Sztuka ziemi krakowskiej*, s. 654–655; *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 1, s. 253.

w Wilkowie kaplicę i umieścić w niej cudowny obraz⁴³. Legenda o historii wilkowskiego obrazu okazuje się częściowo prawdziwa, co potwierdza, że opowieści o przeszłości często „niepostrzeżenie przekraczają granicę między historią a mitem”⁴⁴. W *Inwentarzach folwarków, wsi i miasteczek do konwentu tyńskiego należących* zanotowano wzmiankę, iż obraz został przekazany przez benedyktynów tyńskich do Wilkowa: „Ołtarz wielki na którym obraz S. Otoliey z konwentu dany”⁴⁵, co ostatecznie potwierdziło wilkowską legendę o jego tyńskim pochodzeniu. Obraz pojawia się również w aktach wizytacji biskupiej z 1747 roku, gdzie opisano, że jest przyozdobiony drewnianą, połączoną sukienką⁴⁶. Kwestią sporną pozostaje, kim jest postać przedstawiona w lewym, dolnym narożu obrazu. Z pewnością nie jest to cysters, jak opisywano go w dotychczasowej literaturze⁴⁷, lecz kapłan ubrany w sutannę i komżę.

Rzeźby św. Gertrudy Wielkiej oraz św. Augustyna z Canterbury

Z opactwa benedyktynów z Tyńca z pewnością pochodzą także dwie rzeźby benedyktyńskich świętych: św. Gertrudy Wielkiej [il. 7] oraz św. Augustyna z Canterbury [il. 8]⁴⁸. W dotychczasowej literaturze przedmiotu rzeźbę św. Gertrudy utożsamiano z postacią św. Łucji, jednej z patronek kaplicy

43 Zob. R. Domański, *Krótki zarys dziejów kościoła i parafii luborzyckiej*, s. 49. Domański przytacza również bardzo konkretną datę wybudowania kaplicy wilkowskiej i umieszczenia w niej obrazu – 3 kwietnia 1791 roku: „Wtedy to benedyktyni, widząc w tym wolę Bożą, pobudowali na owym pagórku modrzewiowy kościółek-kaplicę i w dniu 3 kwietnia 1791 roku umieścili obraz św. Otylii w jego głównym ołtarzu”. Data ta jest jednak sprzeczna z informacjami zawartymi w źródłach archiwalnych, które jednoznacznie wskazują, że do budowy kaplicy, jak i przeniesienia obrazu św. Otylii z Tyńca do Wilkowa doszło wiele lat wcześniej. Być może przytoczona przez regionalistę data odnosi się do poświęcenia kaplicy na skutek przeprowadzenia w niej generalnego remontu.

44 M. Zowczak, *Interpretacje przeszłości w legendach. Przyczynek do historii lokalnej w świadomości mieszkańców wsi*, „Etnografia Polska” 26 (1982) z. 2, s. 198.

45 *Inwentarz folwarków, wsi*, s. 79.

46 Zob. *Inwentarz y opisanie Kaplicy w Wilkowie*, k. 105r.

47 „Kłęczący cysters” (*Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 1, s. 253); „kłęczący duchowny” (w cysterskim habicie?), (M. Kornecki, *Kaplica drewniana św. Otylii i Łucji w Wilkowie*, s. 5).

48 Za wskazówki ikonograficzne i inne cenne uwagi dotyczące omawianych dzieł serdecznie dziękuję dr. hab. Tomaszowi Gronowskiemu.

7. Rzeźba św. Gertrudy, kaplica św. Otylii i św. Łucji w Wilkowie (fot. R. Nestorow).

8. Rzeźba św. Augustyna z Carthageny, kaplica św. Otylii i św. Łucji w Wilkowie (fot. R. Nestorow).

wilkowskiej⁴⁹. Takiej interpretacji zaprzecza zarówno strój świętej (habit), jak i trzymany w dłoni atrybut – serce, które są charakterystyczne dla św. Gertrudy, a nie św. Łucji⁵⁰. W ten sposób został jej nadany nowy kod symboliczny, odtąd w lokalnej społeczności interpretowany pod kultem św. Łucji. Podobnie rzeźba św. Augustyna, ze względu na strój benedyktyński, była dotychczas interpretowana jako św. Benedykt⁵¹. Jest to jednak przedstawienie św. Augustyna z Canterbury (zm. 609)⁵², przeora benedyktyńskiego klasztoru św. Andrzeja na wzgórzu Celio w Rzymie, apostoła Anglii⁵³. Ustalenie, z jakich konkretnie ołtarzy z opactwa benedyktynów w Tyńcu pochodzą owe rzeźby, wymaga dalszych badań źródłowych.

Skrzydła tryptyku ze św. Janem Chrzcicielem i św. Tomaszem

Kolejnym dziełem, które prawdopodobnie również zostało przeniesione przez benedyktynów z Tyńca, są jednostronnie malowane skrzydła ołtarzowe, bez zachowanej części środkowej z przedstawieniem św. Jana Chrzciciela [il. 9] oraz św. Tomasza [il. 10]. Jak określił je niegdyś Marian Kornecki, „to swoiste unikaty pochodzące z przełomu XVI/XVII wieku nie mające w takim potraktowaniu bliższych analogii ani w Krakowie, ani w bliższej okolicy”⁵⁴. Na skrzydłach przedstawiono św. Jana Chrzciciela oraz świętego określanego w literaturze ze znakiem zapytania jako św. Kolomana⁵⁵

49 Zob. R. Domański, *Krótki zarys dziejów kościoła i parafii luborzyckiej*, s. 49; R. Domański, *Kościółek-kaplica pw. Św. Otylii w Wilkowie*, „Krzyż Luborzycki” 1993 (III), nr 24, s. 2.

50 Por. M. Jacniacka, *Św. Getruda. W ikonografii*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 5, red. L. Bieńkowski, P. Hemperek i in., Lublin 1989, k. 1026.

51 Zob. R. Domański, *Krótki zarys dziejów kościoła i parafii luborzyckiej*, s. 49; R. Domański, *Kościółek-kaplica*, s. 2.

52 Por. R. Shaw, *When Did Augustine of Canterbury Die?*, „The Journal of Ecclesiastical History” 67 (2016) issue 3, p. 473.

53 Por. H. Fros, F. Sowa, *Twoje imię. Przewodnik onomastyczno-hagiograficzny*, Kraków 2000, s. 119.

54 M. Kornecki, *Kaplica drewniana śś. Otylii i Łucji w Wilkowie*, s. 6.

55 „Obrazy św. Jana Chrzciciela i św. Kolomana (?) w XVI/XVII w ramach późnorenesansowych (zapewne boczne części ołtarzowe)” (*Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 1, s. 253); „Są to deskowe skrzydła ni zachowanego manierystycznego ołtarza, z postaciami św. Jana Chrzciciela i św. Kolomana(?), ujęte iluzjonistycznym, malowanym i konturowo wyciętym ornamentem owocowo-kwiatowym” (M. Kornecki, *Kaplica drewniana śś. Otylii i Łucji w Wilkowie*, s. 6); K. Koziół, J. Płuska, *Program*

9. Skrzydło tryptyku
ze św. Janem Chrzcicielem,
kaplica św. Otylii i św. Łucji
w Wilkowie (fot. T. Śliwiński).

10. Skrzydło tryptyku
ze św. Tomaszem,
kaplica św. Otylii i św. Łucji
w Wilkowie (fot. T. Śliwiński).

lub św. Bartłomieja⁵⁶. Należy jednak uznać, że opisywana postać może być trafniej scharakteryzowana jako św. Tomasz, którego atrybutami są księga i włócznia, a w tle przedstawiona jest scena jego męczeńskiej śmierci⁵⁷. Święty Koloman, który zginął śmiercią męczeńską przez powieszenie, jest ukazany w stroju pielgrzyma, a jego atrybutami są kapelusz i kij pielgrzymi⁵⁸.

Relikwiarz z partykułą ramienia św. Innocentego

Relikwiarz św. Innocentego [il. 11] został wymieniony w cytowanym już wcześniej opisie kaplicy w Wilkowie w *Inwentarzu folwarku, wsi i miasteczek do konwentu tynieckiego należących z 1720 roku*⁵⁹. Relikwiarz swoją formą i przyczepionym atestem opisanym słowami „S(ant) Innocent [...] de Brachio” – wskazuje na przechowywanie partykuły ramienia św. Innocentego. Jest wielce prawdopodobne, że relikwiarz św. Innocentego został przywieziony wraz z innymi relikwiami przez opata Mieckiego z Rzymu w 1600 roku, co odnotowano również w źródłach: „sancti Innocenti mart. de brachio”⁶⁰. O pierwotnym pochodzeniu relikwiarza z klasztoru benedyktynów z Tyńca wskazuje nie tylko fakt, że byli oni w tym czasie właścicielami Wilkowa, lecz także „ranga” relikwii. Jak pisała Maria Starnawska, w pierwszej kolejności za najważniejsze uważane były relikwie głów

prac konserwatorskich. Wyposażenie wnętrza kaplicy św. św. Otylii i Łucji w Wilkowie, Kraków 2018, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Krakowie, sygn. 69.441, s. 12.

56 Zob. M. Bobek, K. Kozieł, *Program demontażu i zabezpieczenia elementów wystroju kaplicy i miejsce przechowywania na czas prac remontowych przy więźbie dachowej i stropie kaplicy*, 2015, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Krakowie, sygn. 62.328, s. 7.

57 Por. J. Szczęsna, *Św. Tomasz. Ikonografia*, w: *Encyklopedia katolicka*, red. E. Gigilewicz, t. 19, Lublin 2013, k. 860–861.

58 Por. H. Fros, F. Sowa, *Twoje imię*, s. 351.

59 *Wilków*, s. 79–80.

60 *Attestatio et Cathalogus Reliquiarum Sanctorum Roma per Nicolaum Miecki abbatem Tinecen: allatarum* (1599), w: *Codex Diplomaticus abbatiae olim Tiniecensis Ordinis S. Benedicti Regni Poloniae palatinatu vero et dioecesi Cracoviensi sitae*, zebrał A. Batowski, cz. 3, rękopis, Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu, sygn. 1626/III, k. 309. Relikwie przechowywane były w zakrystii kościoła, opisał je Stanisław Szczygieski. Zob. P. Szczaniecki, *Tyniec*, s. 138. Kolejne relikwie zostały przywiezione z Rzymu w roku jubileuszowym 1650. Zob. S. Szczygieski, *Tinecia sev Historia Monasterii Tiniecensis. Ordinis S. Benedicti Primariae inter Polonica Caenobia venerationis*, Kraków 1688, s. 233.

11. Relikwiarz na ramię
św. Innocentego,
kaplica św. Otylii
i św. Łucji w Wilkowie
(fot. T. Śliwiński).

świętych, a następnie ich ramion i rąk. Szczególny kult tej części ciała wiązał się ze świętymi aktami, które święci wykonywali za pomocą rąk za życia, choćby konsekracja Eucharystii czy uczynki miłosierdzia. W tradycji chrześcijańskiej to właśnie tą partykułą obdarowywano najdostojniejsze osoby w celu zawarcia przymierza lub w geście okazania przyjaźni i szacunku. W Polsce relikwie ramion świętych zaczęły pojawiać się w zapisach źródłowych już w XIII wieku. Początkowo ten rodzaj relikwii posiadały wyłącznie kolegiaty i katedry (XV wiek), dopiero później relikwiarze z partykułą ramion świętych pojawiły się w kościołach klasztornych⁶¹.

Ołtarz główny

Obraz św. Otylii umieszczony jest w barokowym ołtarzu głównym z drugiej połowy XVII wieku [il. 12]⁶². Jest to niewielka nastawa ołtarzowa, architektoniczna, jednoosiowa i jednokondygnacyjna, ujęta parą złożonych, gładkich kolumn, dźwigających przerwane belkowanie. Na ołtarzu ustawione jest nowe tabernakulum⁶³. Część środkową ołtarza oraz cokoły pod kolumnami zdobi obfita snycerska dekoracja małżowinowo-chrząstkowa. Ponadto na ściankach frontowych cokołów umieszczone są główki aniołków skierowane na wprost, przybrane pod szyją drapowanymi chustami. W polu środkowym nastawy znajduje się obraz św. Otylii ujęty szeroką ramą. Całość zamknięta jest przerywanym trójkątnym przyczółkiem. Kondygnację ujęto po bokach złożonymi uszami z ornamentu małżowinowo-chrząstkowego. Struktura polichromowana jest na czarno, a profilowania i ornamentyka są złożone. Niegdyś jego zwieńczenie zdobiły trzy rzeźby: centralnie umieszczona była figura św. Michała Archanioła, a po bokach postacie św. Kazimierza i św. Stanisława (obecnie niezachowane)⁶⁴. Kwestią sporną pozostaje, czy ołtarz ten jest również dziełem, które zostało przeniesione z benedyktyńskiego klasztoru. Wobec braku dokumentów archiwalnych nie udało się dotychczas ustalić miejsca pochodzenia i powstania ołtarza. Można jedynie przypuszczać, że został on przeniesiony

61 Por. M. Starnawska, *Świętych życie po życiu. Relikwie w kulturze religijnej na ziemiach polskich w średniowieczu*, Warszawa 2008, s. 83–92.

62 Zob. M. Kornecki, *Kaplica drewniana śś. Otylii i Łucji w Wilkowie*, s. 4.

63 Oryginalne tabernakulum o charakterystycznym schodkowym kształcie boków znajduje się na chórze muzycznym w kaplicy.

64 Po raz ostatni odnotował je Kornecki w 1994 roku. Zob. M. Kornecki, *Kaplica drewniana śś. Otylii i Łucji w Wilkowie*, s. 5.

12. Ołtarz główny w kaplicy św. Otylii i św. Łucji w Wilkowie (fot. T. Śliwiński).

wraz z obrazem św. Otylii z Tyńca lub zamówiony już po podarowaniu obrazu św. Otylii do Wilkowa.

Na fakt przeniesienia ołtarza mogłoby wskazywać niedopasowanie jego zwieńczenia do wysokości stropu, który musiał zostać fragmentarycznie wycięty, aby umieścić ołtarz w kaplicy. Nie jest to jednak przesłanka ostatecznie świadcząca o przeniesieniu ołtarza, ponieważ należy pamiętać, że kaplica została rozebrana podczas gruntowej renowacji pod koniec XX wieku. Podniesiono wówczas znacznie jej fundamenty, stawiając murowaną podmurówkę. Sam ołtarz jest ponadto znacznie starszy od obecnej kaplicy (kaplica jest z 1774 roku, a ołtarz pochodzi z drugiej połowy XVII wieku). Zastanawiające jest zatem, dlaczego budowniczowie nowej kaplicy nie dopasowali wysokości stropu do wysokości ołtarza i zdecydowali się wyciąć w nim fragment, tak aby zmieściła swobodnie ołtarz, który miał zostać do niej przeniesiony.

Chór muzyczny i fragmenty dekoracji snycerskich

W zachodniej części kaplicy znajduje się drewniany chór muzyczny z wybrzuszoną częścią środkową [il. 13], wsparty na dwóch słupach, dekorowany listwowymi płycinami, datowany na XVII wiek⁶⁵. Podobnie jak ołtarz główny, nie jest on dostosowany wysokością do wnętrza kaplicy. Jego konstrukcja jest na tyle wysoka, że parapet balustrady sięga niemal stropu, co zmusza osoby przebywające na chórze do nienaturalnej postawy (w pochyleniu). Na archiwalnym zdjęciu z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie można zauważyć, że ucięto w połowie cokoły, na których ustawione są kolumny wspierające chór muzyczny⁶⁶. Po ostatniej konserwacji przywrócono pierwotną wysokość chóru. Na archiwalnych zdjęciach można również dostrzec wiele dekoracji ornamentalnych, główek aniołków, a także uszy zdobione ornamentem małżowinowo-chrzastkowym, które niegdyś musiały dekorować boki ołtarza lub prospektu organowego. Do Wilkowa trafiały więc nie tylko obrazy i rzeźby, ale nawet drobne fragmenty dekoracji snycerskiej. Poza wspomnianymi uszami i jedną główką aniołka pozostałe elementy dekoracji nie zachowały się do naszych czasów⁶⁷. Po raz ostatni widział je jeszcze Marian Kornecki

65 Zob. A. Sienkiewicz, M. Wierzchowska, *Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa – Kaplica p.w. św. Otylii i Łucji w Wilkowie*, s. 6.

66 Zob. *Karta ewidencyjna chóru muzycznego w kaplicy św. Otylii i Łucji*, 1977, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Krakowie, nr akt 02-IV-18/77, s. 1.

67 Wspomniane uszy z ołtarza znajdują się obecnie na strychu kaplicy.

13. Chór muzyczny w kaplicy św. Otylii i św. Łucji w Wilkowie
(fot. T. Śliwiński).

w 1955 roku: „Dziś, po ostatnim remoncie, większości tych drobiazgów już nie ma, lecz gdy kaplicę odwiedziłem po raz pierwszy przed blisko czterdziestu laty, wrażenie było niezapomniane”⁶⁸.

Święci uzdrowiciele. Kult św. Otylii w Wilkowie

Zgodnie z 26 rozdziałem reguły benedyktynów, opartym na fragmentach z Ewangelii św. Mateusza: „byłem chory, a odwiedziliście mnie” (Mt 25, 36) oraz „Zaprawdę powiadam wam: Wszystko, co uczyniliście jednemu z tych braci najmniejszych, Mnieście uczynili” (Mt 25, 40), zakonnicy benedyktyńscy mieli za zadanie opiekować się także chorymi. Ważny element działalności medycznej stanowiły zieleńniki benedyktyńskie, których autorami byli często przełożeni klasztorów. Istotną rolę odegrała św. Hildegarda, niemiecka mniszka benedyktyńska, prekursorka medycyny klasztornej, która propagowała leczenie z wykorzystaniem ziół, diety i innych metod naturalnych⁶⁹. Choć brak źródłowych przekazów na to, że benedyktyni prowadzili tego rodzaju działalność w Wilkowie, samo ofiarowanie wizerunku, który z czasem zyskał status obiektu kultu wśród chorych, sugeruje, że zagadnienia związane z leczeniem miały dla nich istotne znaczenie.

Wizerunek św. Otylii w Wilkowie był od samego początku otoczony kultem, o czym świadczą zapisy w materiałach źródłowych i „rzesze wiernych” pielgrzymujących do patronki od chorób oczu, uszu i bólów głowy. Na początku XVIII wieku w inwentarzu folwarków benedyktynów tynieckich zanotowano, że w miejscu tym przed wizerunkiem św. Otylii „ludzie w różnych potrzebach i nieszczęściach doznają łaski Boskiej”, a w samej kaplicy znajdują się „Oczy srebrne na votum dane pozłociste”⁷⁰, przeszklone wota, wota w kształcie oczu, srebrne tabliczki wotywnie z krzyżem oraz Matką Boską Bolesną, a także korale, naszyjniki bursztynowe i paciorki szklane⁷¹. Wota mogły być ofiarowywane zarówno jako świadectwo cudownego uzdrowienia (wota dziękczynne), jak i w intencji uzdrowienia – wota prośbne, które „materializują intencję”. Według Jacka Olędzkiego wota srebrne były wyrazem „wrażliwości mirakularnej” i rodzajem symbolicznej

68 M. Kornecki, *Kaplica drewniana śś. Otylii i Łucji w Wilkowie*, s. 4.

69 Por. J. Jagła, *Boska medycyna i niebiescy uzdrowiciele wobec kalectwa i chorób człowieka*, Warszawa 2004, s. 16–17.

70 *Inwentarz y opisanie Kaplicy w Wilkowie*, k. 105r.

71 Zob. *Wilków*, s. 79–80.

ofiary⁷². Wota przedstawiające niektóre części ciała, jak oczy czy nogi, były znane w najwcześniejszych zwyczajach wotywnych⁷³.

Kult świętych patronów od chorób odnosił się szczególnie do tych świętych, którzy sami za życia doznali uzdrowienia. Jedną z takich patronek jest właśnie św. Otylia⁷⁴, zwana również Otylią z Hohenburga, czy też Odylią. Żyła na przełomie VII i VIII wieku i była córką alzackiego księcia Aldaryka. Dziewczynka urodziła się niewidoma, przez co ojciec miał chcieć ją uśmiercić lub – jak podają inne wersje życiorysu – wyrzucić z domu⁷⁵. Matka jednak ukryła córkę, a następnie oddała służącej, która zawiozła ją do opactwa w Balma. Gdy Otylia miała lat dwanaście, biskup Bawarii Erhard miał widzenie, w którym Bóg nakazał mu ochrzcić niewidomą dziewczynę znajdującą się w klasztorze w Balma. Przybył więc do klasztoru i ochrzcił Otylię słowami: „W Imię Jezusa odtąd widź oczyma ciała i duszy”, co ostatecznie miało zarówno duchowy, jak i fizyczny wymiar, ponieważ dziewczynka natychmiast odzyskała wzrok⁷⁶. Stąd też, jak podają życiorysy świętej, Otylia w późniejszym życiu wyróżniała się szczególnie czcią do św. Jana Chrzciciela ze względu na swój własny chrzest, podczas którego odzyskała wzrok⁷⁷. Dalsze etapy jej życia koncentrowały się głównie na działalności związanej z opieką nad osobami chorymi, a przekazy hagiograficzne podkreślają również liczne doświadczenia mistyczne, w tym objawienia oraz wydarzenia uznawane za cudowne. Głównym miejscem kultu św. Otylii był kościół św. Jana z Hohenburga, gdzie została pochowana. Czczono ją również w Corbie we Francji, gdzie znajduje się jej czaszka, a także w Pradze, gdzie przechowywane są relikwie jej ramienia. Do Polski kult św. Otylii dotarł z Czech i następnie rozwinął się w lubelskim Urzędowie, w diecezji sandomierskiej

72 Zob. J. Olędzki, *Świadomość mirakularna*, „Polska Sztuka Ludowa – Konteksty” 43 (1989) z. 3, s. 147, 157.

73 Zob. J. Olędzki, *Wota srebrne*, „Polska Sztuka Ludowa – Konteksty” 21 (1967) z. 2, s. 76.

74 Por. J. Jagla, *Boska medycyna i niebiescy uzdrowiciele*, s. 66.

75 Por. L. Réau, *Iconographie de l'art chrétien*, t. 3: *Iconographie des Saints: G-O*, Paris 1958, s. 999; E. Manteuffel, *Św. Otylia*, w: *Encyklopedia katolicka*, red. E. Gigilewicz, t. 14, Lublin 2010, k. 1039–1040.

76 Por. H. Fros, Fr. Sowa, *Twoje imię*, s. 434–435.

77 Obraz św. Otylii pierwotnie stanowił część środkową tryptyku, którego skrzydła, zachowane do dziś w kaplicy, przedstawiają św. Jana Chrzciciela, św. Dorotę, św. Stanisława Biskupa i św. Katarzynę Aleksandryjską.

oraz kieleckiej⁷⁸. W kulturze ludowej św. Otylia jest również patronką ratującą od szurów, szarańczy i innych plag⁷⁹, co musiało mieć istotne znaczenie z punktu widzenia umieszczenia obrazu w kaplicy wiejskiej, w pobliżu założenia dworskiego ze spichlerzem i innymi gospodarczymi zabudowaniami.

Oprócz omówionego wyżej obrazu św. Otylii w wilkowskiej kaplicy znajduje się również inny wizerunek świętej. Jest to owalny obraz wykonany na pamiątkę udzielenia dziesięcioletniego odpustu, przedstawiający klęczącą św. Otylię, z której ust wypływają słowa w kierunku Trójcy Świętej: „Da Pacem Domine” (Daj pokój, Panie) [il. 14]. Po prawej stronie obrazu namalowany jest duży, kwadratowy kartusz z napisem: „ODPUST. / ZUPEŁNY. / NA LAT X. / A(NNO) D(OMINI) 1774”. Ustanowienie tego odpustu w Wilkowie opisano w aktach wizytacji biskupiej z 1783 roku⁸⁰.

Należy też wspomnieć, że w aktach wizytacji biskupiej z 1747 roku odnotowano kolejny wizerunek św. Otylii znajdujący się wówczas w tej niewielkiej kaplicy, obecnie niezachowany⁸¹. Było to drewniane antependium, dwustronnie malowane, z wizerunkiem św. Otylii po jednej stronie i przedstawieniem czyścica po drugiej. Motyw czyścica wiąże się z postacią św. Otylii za sprawą podania, wedle którego dzięki jej modlitwennemu wstawiennictwu jej zmarły ojciec miał uniknąć kary czyścicowej. Jest to powód, dla którego święta jest również patronką od wybawiania dusz z czyścica⁸².

W XIX wieku kult św. Otylii w Wilkowie był wciąż żywy. W 1828 roku ks. Mateusz Gładyszewski w liście do Konsystorza Generalnego w Krakowie napisał:

Pod Parafią Luborzycką znajduje się we wsi Wilków kaplica Publiczna pod tytułem świętej Otylii. Jest to patronka, za której przyczyną Bóg cierpiącym na oczy miłosierdzie wielokrotnie okazywał. Pełno tu jest o tem tradycji i przeto od dawnych czasów, kaplica ta u pobożnego ludu sławną się stała. Nie tylko

78 Por. J. Jagła, *Boska medycyna i niebiescy uzdrowiciele*, s. 307.

79 Por. J. Jagła, *Boska medycyna i niebiescy uzdrowiciele*, s. 307.

80 Zob. *Opis koronki krzyżackiej oraz życiorysy S. Ottylii Panny i Ottylii Męczenniczki patronek od bólu oczu z dodaniem nowenny*, wyd. J. Siedlecki, Kraków 1888, s. 41.

81 Zob. *Luborzyca, w: Akta wizyty pod rządem dyecezyj J.O. Michała Jerzego Ciołka [...] trzech dekanatów: proszowickiego, xiążnickiego i andrzejewskiego przez W.IMC.X Jacka Kochańskiego, kanonika sandomierskiego, plebana trojeckiego w roku 1783 odprawionej wypisane*, rękopis, AKMK, sygn. AV 54, s. 108.

82 Por. J. Jagła, *Boska medycyna i niebiescy uzdrowiciele*, s. 307.

14. Obraz z przedstawieniem św. Otylii na odpust zupełny, kaplica św. Otylii i św. Łucji w Wilkowie (fot. T. Śliwiński).

więc z sąsiednich parafii, ale i z dalszych okolic w święto św. Otylii przypadając w dniu 13 grudnia mnóstwo się ludu do Wilkowa co rocznie zgromadzą, na nabożeństwo cum Expositione S(ancti)S(si)mi odprawiane [...]”⁸³.

Patronką kaplicy w Wilkowie jest również św. Łucja, która ze względu na genezę swojego imienia (łac. *lux* – światło) oraz jej osobistą, dramatyczną historię (św. Łucja sama się oślepiła) również jest uznawana za patronkę w chorobach oczu⁸⁴. Połączenie kultu św. Otylii i św. Łucji w Wilkowie wynika z faktu, że do obu świętych zwracano się w przypadkach chorób oczu. Święta Łucja pojawia się ponadto w legendach związanych ze św. Otylią⁸⁵, m.in. miała się objawić św. Otylii w dniu jej śmierci⁸⁶. Ze względu na brak wzmianki o kulcie św. Łucji we wcześniejszych źródłach archiwalnych, jego pojawienie się w Wilkowie można datować najwcześniej na drugą połowę XIX wieku.

Zakończenie

Historia kaplicy św. Otylii i św. Łucji w Wilkowie wymaga dalszej analizy, ponieważ stanowi istotny element badań nie tylko dla historii regionu, lecz także historii wyposażenia klasztoru i kościoła benedyktynów w Tyńcu. Jest ponadto doskonałym przykładem wtórnego obiegu dzieł sztuki sakralnej. Analizując powyższe przedmioty, można dojść do wniosku, że przekazywane przez benedyktynów obiekty nie świadczyły jedynie o porządkowaniu zasobów klasztornych, ale były także ofiarowywane z myślą o uposażeniu i upiększeniu wilkowskiej kaplicy, jak na przykład obraz św. Otylii w ołtarzu głównym, który przyczynił się do rozwoju lokalnego kultu świętej, czy obraz zamówiony na odpust św. Otylii. Przykład wilkowskiej kaplicy otwiera nowy kierunek badań nad dziejami sztuki sakralnej klasztoru tynieckiego, który – jak zauważył Stanisław Tomkowicz, powołując się na Jana Długosza – „należał do najbogatszych w Polsce klasztorów”⁸⁷. A jednak to właśnie w tej niewielkiej miejscowości, w Wilkowie, zachowały się do naszych czasów dzieła sztuki, które niegdyś łączyły wieś z opactwem benedyktynów w Tyńcu. Niewykluczone,

83 *Akta konsystorskie parafii Luborzyca 1820–1858*, AKMK, sygn. APA 182, s. 3.

84 Por. J. Jagła, *Boska medycyna i niebiescy uzdrowiciele*, s. 16–17.

85 Por. V. Schaubert, H. M. Schindler, *Święci na każdy dzień. Patroni naszych imion*, Warszawa 2000, s. 642–643.

86 Por. *Opis koronki krzyżackiej*, s. 43.

87 S. Tomkowicz, *Tyniec*, Kraków 1901, s. 24.

że bliższa analiza innych miejscowości, stanowiących dawniej uposażenie klasztoru tynieckiego, pozwoli odkryć analogiczne związki.

Bibliografia

- Akta konsystorskie parafii Luborzyca 1820–1858*, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, sygn. APA 182.
- Attestatio et Cathalogus Reliquiarum Sanctorum Roma per Nicolaum Mielecki abbatem Tinecen: allatarum* (1599), w: *Codex Diplomaticus abbatiae olim Tiniecensis Ord[inis] S. Benedicti Regni Poloniae palatinatu vero et dioecesi Cracoviensi sitae*, zebrał A. Batowski, cz. 3, rękopis, Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu, sygn. 1626/III, k. 309.
- Bobek M., Kozieł K., *Program demontażu i zabezpieczenia elementów wystroju kaplicy i miejsce przechowywania na czas prac remontowych przy wieżbie dachowej i stropie kaplicy*, Kraków 2015, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Krakowie, sygn. 62.328, s. 1–11.
- Brykowski R., Kornecki M., *Drewniane kościoły w Małopolsce Południowej, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź* 1984.
- Chotkowski W., *Ostatnie lata Benedyktynów w Tyńcu: przyczynek do dziejów Wszechnicy Jagiellońskiej*, Kraków 1900.
- Chrzanowski T., Kornecki M., *Sztuka ziemi krakowskiej*, Kraków 1982.
- Czochron M. S., *Kościół Luborzyca [inwentarz]*, 1791, rękopis, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, sygn. In. 121, s. 1–48.
- Domański R., *Kościółek-kaplica pw. Św. Otylii w Wilkowie*, „Krzyż Luborzycki” 1993 nr 22, s. 2.
- Domański R., *Kościółek-kaplica pw. Św. Otylii w Wilkowie*, „Krzyż Luborzycki” 1993 nr 24, s. 2.
- Domański R., *Krótki zarys dziejów kościoła i parafii luborzyckiej*, Kraków 1994.
- Domański R., *Zarys dziejów ziemi luborzyckiej*, Kraków 2002.
- Drygała H., *Położenie ekonomiczne i społeczne chłopów w dobrach trzech klasztorów benedyktyńskich na podstawie Liber beneficiorum Długosza*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia” 1965 nr 36, s. 99–133.
- Fros H., Sowa F., *Twoje imię. Przewodnik onomastyczno-hagiograficzny*, Kraków 2000.
- Gronowski T. M. OSB, *Zwyczajny klasztor, zwyczajni mnisi. Wspólnota tyniecka w średniowieczu*, Kraków 2007.

- Inwentarz wilkowski*, w: *Inwentarz dóbr klasztornych Tyniec z lat 1667–1747*, rękopis, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, zespol nr 338, sygn. 615, s. 207–212.
- Inwentarz y opisanie Kaplicy w Wilkowie pod Tytułem S. Otyly w Parafii Luborzyckiej będącej*, *Acta visitationis decanatus Proszoviensis et Vitoviensis vigore instrumenti delegationis a R. D. Andrea Stanislao Kostka in Żaluskie Żaluski, episcopo Cracoviensi, duce Severiae – emanati in persona R. D. Mathiae Josephi a Łubna Łubiński*, [...] a. D. 1747 factae, rękopis, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, sygn. AV Cap 67, k. 105–106v.
- Jacniacka M., Św. Getruda. W ikonografii, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 5, red. L. Bieńkowski, P. Hemperek i in., Lublin 1989, k. 1025–1026.
- Jagla J., *Boska medycyna i niebiescy uzdrowiciele wobec kalectwa i chorób człowieka*, Warszawa 2004.
- Joannis Długosz Senioris Canonici Cracoviensis Liber beneficiorum dioecesis cracoviensis nunc primum e codice autographo editus*, ed. A. Przeździecki, Cracoviae 1863 (Joannis Długosz Senioris Canonici Cracoviensis Opera Omnia, vol. 7, t. 1).
- Joannis Długosz Senioris Canonici Cracoviensis Monasteria*, ed. A. Przeździecki, Cracoviae 1864, s. 210–211 (Joannis Długosz Senioris Canonici Cracoviensis Opera Omnia, vol. 9, t. 3).
- Karta ewidencyjna chóru muzycznego w kaplicy śś. Otylii i Łucji*, 1977, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Krakowie, nr akt 02-IV-18/77, s. 1–2.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 1: Województwo krakowskie, red. J. Szablowski, Warszawa 1953.
- Kieszkowski J., *Kanclerz Krzysztof Szydłowiecki. Z dziejów kultury i sztuki zygmontowskich czasów*, cz. 1, Poznań 1912.
- Kodeks dyplomatyczny klasztoru tynieckiego. Część druga obejmująca rzeczy od roku 1401 do roku 1506*, wyd. W. Kętrzyński, S. Smolka, Lwów 1875.
- Kodeks dyplomatyczny klasztoru tynieckiego. Część pierwsza obejmująca rzeczy od roku 1105 do roku 1399*, wyd. W. Kętrzyński, S. Smolka, Lwów 1875.
- Kornecki M., *Kaplica drewniana śś. Otylii i Łucji w Wilkowie*, Kraków 1994 (Kościoły Drewniane, 19).
- Kornecki M., *Kościoły drewniane w Małopolsce*, Kraków 1999.
- Kozieł K., *Dokumentacja architektoniczno-konserwatorska drewnianej kaplicy p.w. śś. Otylii i Łucji w Wilkowie*, Kraków 2014, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Krakowie, sygn. 60.921, s. 1–31.

- Kozieł K., Płuska J., *Program prac konserwatorskich. Wyposażenie wnętrza kaplicy św. św. Otylii i Lucji w Wilkowie*, Kraków 2018, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Krakowie, sygn. 69.441, s. 1–37.
- Kozik J. S., *Obrazy z naszej historii. Gmina Kocmyrzów-Luborzyca*, Luborzyca 2006.
- Księga ziemska krakowska 2: 1394–1397*, wyd. W. Bukowski, M. Zdanek, Warszawa 2012.
- Kwiatkowska-Baster B., Baster Z. K., *Tyniec u progu tysiąclecia*, Kraków 1994.
- Luborzyca, w: *Akta wizyty pod rządem dyecezyą J.O. Michała Jerzego Ciołka [...] trzech dekanatów: proszowickiego, xiążnickiego i andrzejewskiego przez W.IMC.X Jacka Kochańskiego, kanonika sandomierskiego, plebana trojeckiego w roku 1783 odprawionej wypisane*, rękopis, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, sygn. AV 54, s. 106–122.
- Łepkowski J., *Przegląd zabytków przeszłości z okolic Krakowa*, Warszawa 1863.
- Łojek J., *Na wilkowskim dworze*, „Powiat Krakowski. Biuletyn samorządowy” 2011 nr 5, s. 8.
- Manteuffel E., *Św. Otylia*, w: *Encyklopedia katolicka*, red. E. Gigilewicz, t. 14, Lublin 2010, k. 1039–1041.
- Marcoin H., *Drewniane figury świętych z chóru kaplicy św. Otylii*, odbitka fotograficzna, 1914, Muzeum Narodowe w Warszawie, sygn. 9394.
- Marcoin H., *Kapliczka drewniana św. Otylii – widok wnętrza w kierunku chóru*, odbitka fotograficzna, 1914, Muzeum Narodowe w Warszawie, sygn. 9392.
- Mieszkowski Z., Więckowska J., *Ogród podworski Wilków, 1978*, Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie (obecnie Narodowy Instytut Dziedzictwa) sygn. 939 [dostęp ze strony archiwum. zabytek.pl z dn. 25.11.2022], s. 1–13.
- Olędzki J., *Świadomość mirakularna*, „Polska Sztuka Ludowa – Konteksty” 43 (1989) z. 3, s. 147–157.
- Olędzki J., *Wota srebrne*, „Polska Sztuka Ludowa – Konteksty” 21 (1967) z. 2, s. 67–92.
- Opis koronki krzyżackiej oraz życiorysy S. Ottylii Panny i Ottylii Męczenniczki patronki od bólu oczu z dodaniem nowenny*, wyd. J. Siedlecki, Kraków 1888.
- Pencakowski P., *Recepcja dzieł dawnej sztuki i pamiątek przeszłości w Diecezji Krakowskiej w epoce kontrreformacji*, Kraków 2009.

- Rachwał J., *Dokumentacja. Tryptyk z Wilkowa, 1981*, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Krakowie, sygn. 8710, s. 1–11.
- Réau L., *Iconographie de l'art chrétien*, t. 3: *Iconographie des Saints: G-O*, Paris 1958.
- Rejestr poborowy województwa krakowskiego z 1629 roku*, rękopis, Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu, sygn. 6139/II.
- Rymut K., *Nazwy miejscowe północnej części dawnego województwa krakowskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967 (Prace Onomastyczne PAN, 8).
- Schauber V., Schindler H.M., *Święci na każdy dzień. Patroni naszych imion*, Warszawa 2000.
- Szczaniecki P., *Benedyktyni polscy*, Tyniec 1989.
- Szczaniecki P., *Katalog opatów tynieckich*, „Nasza Przyszłość” 49 (1978), s. 9–244.
- Shaw R., *When Did Augustine of Canterbury Die?*, „The Journal of Ecclesiastical History” 67 (2016) issue 3, s. 473–491.
- Sienkiewicz A., Wierchowska M., *Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa – Dwór w Wilkowie, 1994 r.*, Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie (obecnie Narodowy Instytut Dziedzictwa) sygn. 4510, s. 1–10 [dostęp ze strony archiwum.zabytek.pl z dn. 25.11.2022].
- Sienkiewicz A., Wierchowska M., *Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa – Kaplica p.w. śś. Otylii i Eucji w Wilkowie, 1994*, Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie (obecnie Narodowy Instytut Dziedzictwa) sygn. 4508, s. 1–6 [dostęp ze strony archiwum.zabytek.pl z dn. 25.11.2022].
- Starnawska M., *Świętych życie po życiu. Relikwie w kulturze religijnej na ziemiach polskich w średniowieczu*, Warszawa 2008.
- Szczaniecki P., *Tyniec*, Kraków 1980.
- Szczęsna J., *Św. Tomasz. Ikonografia*, w: *Encyklopedia katolicka*, red. E. Gigilewicz, t. 19, Lublin 2013, k. 860–861.
- Szczygielski S., *Tinacia sev Historia Monasterii Tinecensis. Ordinis S. Benedicti Primariae inter Polonica Caenobia venerationis*, Kraków 1688.
- Tomkowicz S., *Tyniec*, Kraków 1901.
- Wilków*, w: *Inwentarze folwarków, wsi i miasteczek do konwentu tynieckiego należących w latach 1720/1722 spisane*, Biblioteka Jagiellońska, sygn. Rkp. 5289 III (Mf P-516), s. 79–87.
- Zowczak M., *Interpretacje przeszłości w legendach. Przyczynek do historii lokalnej w świadomości mieszkańców wsi*, „Etnografia Polska” 26 (1982) z. 2, s. 181–201.

Abstrakt

Maria Działo-Nosal

*Z Tyńca do Wilkowa. Benedyktyńskie dzieła sztuki w kaplicy
św. Otylii i św. Łucji w Wilkowie*

Wyposażenie kościoła i klasztoru benedyktynów w Tyńcu od dawna stanowi przedmiot zainteresowania badaczy, a zwłaszcza historyków sztuki. O wiele rzadziej jednak poszukuje się i bada dzieła tzw. rozproszone, które w minionych wiekach zostały z klasztoru benedyktynów w Tyńcu przeniesione w inne miejsce. Artykuł skupia się na analizie dzieł sztuki znajdujących się w kaplicy św. Otylii i św. Łucji w Wilkowie (pow. krakowski), która dawniej przynależała do uposażenia benedyktynów tynieckich. Wyposażenie kaplicy jest świadectwem obecności benedyktynów w Wilkowie i ich wpływu na lokalny kult św. Otylii. Przypadek wilkowskiej kaplicy nie był jak dotąd szerzej badany, a jest ważnym tematem w opracowaniu historii zarówno kaplicy w Wilkowie, jak i kościoła i klasztoru w Tyńcu. W artykule zaprezentowano nowe hipotezy dotyczące możliwego przeniesienia dzieł sztuki z opactwa benedyktynów w Tyńcu do kaplicy św. Otylii i św. Łucji w Wilkowie. Ponadto w tekście podjęto polemikę z dotychczasowymi ustaleniami na temat datowania kaplicy oraz wyposażenia jej wnętrza.

Słowa kluczowe:

benedyktyni, św. Otylia, Wilków, Tyniec

Abstract

Maria Działo-Nosal

From Tyniec to Wilków. Benedictine works of art in the Chapel of Saints Odilia and Lucy in Wilków

The furnishings of the church and Benedictine monastery in Tyniec have long been the subject of interest for researchers, especially art historians. However, much less frequently are so-called dispersed works sought out and studied – those that were relocated from the Benedictine monastery in Tyniec to other locations in past centuries. This article focuses on the analysis of artworks found in the Chapel of S. Odilia and S. Lucy in Wilków (Kraków County), which was once part of the property of the Tyniec Benedictines. The chapel's furnishings bear witness to the presence of the Benedictines in Wilków and their influence on the local veneration of S. Odilia. The case of the Wilków chapel has not been extensively studied so far, yet it is an important topic for understanding the history of both the chapel in Wilków and the church and monastery in Tyniec. The article presents new hypotheses regarding the possible transfer of artworks from the Benedictine Abbey in Tyniec to the Chapel of S. Odilia and S. Lucy in Wilków. Furthermore, the text engages in a discussion with previous findings on the dating of the chapel and its interior furnishings.

Keywords:

Benedictines, S. Odilia, Wilków, Tyniec